

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ ԵՎ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ԱՊՕՐԻՆԻ ԾԱԳՈՒՍ ՈՒՆԵՑՈՂ ԳՈՒՅՔԻ ԲՈՆԱԳԱՆՁՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՄ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ ԶԲԱՂԵՑՆՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ», «ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԵՎ «ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՅԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԾԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ընթացիկ իրավիճակը և իրավական ակտերի ընդունման անհրաժեշտությունը

Կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ և անզիջում պայքարը մշտապես հանդիսացել է ժողովրդավարական և իրավական պետությունների առաջնային խնդիրներից մեկը: Ընդ որում, շատ հաճախ անհամաչափ մեծ ուշադրություն է դարձվել կոռուպցիոն բնույթ ունեցող հանցագործությունների քննության և այդ քննության նկատմամբ հսկողության արդյունավետության բարձրացմանը (կոռուպցիոն հանցագործություններ քննող մասնագիտացված քննչական մարմիններ և քննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող և դատարաններում մեղադրանք պաշտպանող հատուկ դատախազներ նախատեսելու միջոցով)՝ առանց բավարար ուշադրություն դարձնելու կոռուպցիոն բնույթի գործերով արդարադատություն իրականացնող մարմինն՝ դատարանին ներկայացվող հատուկ պահանջներ նախատեսելուն՝ ելնելով կոռուպցիոն բնույթ ունեցող հանցագործությունների բարդությունից և հանրային բարձր վտանգավորությունից:

Հատկանշական է, որ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019 թվականի հոկտեմբերի 3-ի «Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը և դրա իրականացման 2019-2022 թվականների միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» թիվ 1332-Ն որոշմամբ (այսուհետ՝ Ռազմավարություն) առանձնահատուկ կարևորվել է հակակոռուպցիոն ինստիտուցիոնալ համակարգի էական փոփոխությունը: Միաժամանակ Ռազմավարությամբ սահմանվում է, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի ինստիտուցիոնալ համակարգի կայացման և շարունակական զարգացման տեսանկյունից կարևորվում է նաև հակակոռուպցիոն մասնագիտացված դատարանների ստեղծումը, որոնք պետք է օգտվեն բավարար մարդկային, վարչական և նյութական ռեսուրսներից, ինչը կհանգեցնի մասնագիտացված դատավորների կողմից գործերի առավել որակյալ, բազմակողմանի և արդյունավետ լուծմանը: Ակնհայտ է, որ կոռուպցիոն բնույթի գործերով մասնագիտացված քննությունը նոր հարթակի վրա կարող է բարձրացնել կոռուպցիայի դեմ իրականացվող պայքարի արդյունավետության աստիճանը՝ խթանելով դրա զարգացումը:

Ներկայումս տարբեր պետությունների իրավական համակարգերին բնորոշ դատական մասնագիտացման տենդենցը իր արտացոլումն է գտնում նաև հակակոռուպցիոն քաղաքականության ոլորտում՝ մասնավորապես մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ ստեղծելու տեսքով, որոնք կոչված են արդարադատություն իրականացնելու կոռուպցիոն բնույթ ունեցող հանցագործությունների գործերով: Այս պահի դրությամբ աշխարհի մի շարք պետություններում արդեն իսկ գործում են մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ՝ Աֆղանստան¹, Բանգլադեշ², Բոտսվանա³, Բուլղարիա⁴, Բուրունդի⁵,

¹ Աֆղանստան, *Աֆղանստանի Նախագահի «Հակակոռուպցիոն դատական կենտրոն ստեղծելու մասին» որոշում*, 2006թ., <https://www.u4.no/assets/afghanistan-presidential-decree-establishing-anti-corruption-justice-center-2016-english-pdf>

² Բանգլադեշ, *Հակակոռուպցիոն Հանձնաժողովի մասին ակտ* (չնայած այն հանգամանքին, որ իրավական հիմքը Հակակոռուպցիոն Հանձնաժողովի մասին ակտն է, դրանով հիմք է դրվել նաև Հակակոռուպցիոն մասնագիտացված դատաքննության), 2004թ. <https://www.u4.no/assets/bangladesh-anti-corruption-commission-act-2004-english-translation.pdf>

Կամերուն⁶, Խորվաթիա⁷, Ինդոնեզիա⁸, Քենիա⁹, Մալայզիա¹⁰, Մադագասկար¹¹, Մեքսիկա¹², Շրի Լանկա¹³, Նեպալ¹⁴, Պակիստան¹⁵, Պաղեստին¹⁶, Ֆիլիպիններ¹⁷, Սենեգալ¹⁸, Սլովակիա¹⁹, Ուկրաինա²⁰, Ուզանդա²¹, Տանզանիա²², Թաիլանդ²³ եւ այլն:

³ Բոտսվանա, Կոռուպցիոն եւ տնտեսական հանցագործությունների ակտ, 2013թ., <https://www.u4.no/assets/botswana-corruption-and-economic-crimes-act-2013-english.pdf>

⁴ Բուլղարիա, Քրեական դատավարության օրենսգրք, 2012թ., <https://www.u4.no/assets/bulgaria-penal-procedure-code-2012-english-translation.pdf>

⁵ Բուրունդի, Հակակոռուպցիոն դատարանների ստեղծման մասին օրենք N 1/36, 2006թ., http://www.assemblee.bi/IMG/pdf/loi_n1-36_du_13_decembre_2006-2.pdf, http://www.assemblee.bi/IMG/pdf/n%C2%B01_12_18_avril_2006.pdf

⁶ Կամերուն, Հարուկ քրեական դատարան ստեղծելու մասին օրենք, 2011թ., <https://www.u4.no/assets/cameroon-special-criminal-court-law-no.-2012-011-english-translation.docx>

⁷ Խորվաթիա, Դատարանների ակտ, 2010թ., <https://www.u4.no/assets/croatia-courts-act-2010-english-translation.docx>

⁸ Ինդոնեզիա, Կոռուպցիոն հանցագործությունների դատարանի մասին օրենք N 46, 2009թ.

⁹ Քենիա, Հակակոռուպցիոն եւ տնտեսական հանցագործությունների ակտ, 2003թ., <https://www.u4.no/assets/kenya-anti-corruption-court-legislation-2003-english.docx>, <http://kenyalaw.org/kl/index.php?id=5908>

¹⁰ Մալայզիա, Հակակոռուպցիոն հանձնաժողովի մասին ակտ, 2009թ., Աստիճանակարգված դատարանների ակտ, 1948 թ. /դատարանը ստեղծվել է 2011թ. փոփոխության արդյունքում, <https://www.u4.no/assets/malaysia-subordinate-courts-act-1948>, <https://www.u4.no/assets/malaysian-anti-corruption-commission-act-2009>

¹¹ Մադագասկար, Հակակոռուպցիոն դատարանների մասին N 021 օրենք, 2016թ., http://www.assemblee-nationale.mg/wp-content/uploads/2016/07/Loi-n%C2%B02016-021_fr.pdf

¹² Մեքսիկա, Սահմանադրական փոփոխություններ, հոդված113, 2015 թ., <https://www.u4.no/assets/mexican-constitution-with-amendments-2015-english-translation.pdf>

¹³ Շրի Լանկա, Դատական ակտում փոփոխություններ N 9, 2018թ., [https://www.u4.no/assets/sri-lanka-judicature-\(amendment\)-act.-no.-9-of-2018](https://www.u4.no/assets/sri-lanka-judicature-(amendment)-act.-no.-9-of-2018)

¹⁴ Նեպալ, Հարուկ դատարանի մասին ակտ, 2002թ. <https://www.u4.no/assets/nepal-special-court-act-2002-english.pdf>

¹⁵ Պակիստան, Ազգային հաշվետվողականության Բյուրոյի մասին որոշում, 1999թ., <https://www.u4.no/assets/pakistan-nab-ordinance-1999-english.pdf>

¹⁶ Պաղեստին, Հակակոռուպցիոն օրենք, 2010 թ., <https://www.u4.no/assets/palestine-anti-corruption-law-2010-english-translation.pdf>

¹⁷ Ֆիլիպիններ, Սահմանադրություն, 1973 թ., հոդված 13, մաս 5, <http://www.officialgazette.gov.ph/constitutions/1973-constitution-of-the-republic-of-the-philippines-2/>

¹⁸ Սենեգալ, Ապօրինի հարստացման գործերով դատարան ստեղծելու մասին օրենք N 81-54, 1981թ., գործարկվել է 2012թ., <https://www.u4.no/assets/senegal-anti-corruption-law-2012-original.pdf>

¹⁹ Սլովակիա, Մասնագիտացված քրեական դատարանի մասին օրենք N 291, 2009թ., <https://www.u4.no/assets/slovakia-specialised-criminal-court-law-law-no.-291-2009-2009-slovakian-original.pdf>

²⁰ Ուկրաինա, Բարձր հակակոռուպցիոն դատարանի մասին օրենք, 2018թ., <https://www.u4.no/assets/ukraine-anti-corruption-court-law>

²¹ Ուզանդա, Հակակոռուպցիոն դատարանը ստեղծվել է որպես Բարձրագույն դատարանի մաս, 2008թ.

²² Տանզանիա, Տնտեսական եւ կազմակերպված հացագործությունների հսկողության ակտ, 2016թ., <https://www.u4.no/assets/tanzania-economic-and-organised-crime-control-rules-2016-english.pdf>

Մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ ստեղծելու հիմնական փաստարկները հանգում են նրան, որ մասնագիտացված դատարանները բարձրացնում են գործերի քննության արդյունավետությունը՝ հստակ որոշված ընթացակարգի միջոցով, ինչպես նաև նպաստում են առավել բարձրորակ և հաստատուն դատական պրակտիկայի ձևավորմանը իրավունքի առանձին ոլորտներում: Ըստ այդմ, առանձնացվում են մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ ստեղծելու հետևյալ երեք փաստարկները՝ *արդյունավետություն, ամբողջականություն և մասնագիտացվածություն*: Այժմ անդրադառնանք այս փաստարկներից յուրաքանչյուրին.

արդյունավետություն - Մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ ստեղծելու անհրաժեշտության առաջնային գործոնը հանդիսանում է նմանատիպ դատարանների միջոցով կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների գործերով արդարադատության բարձրացումը: Մասնավորապես, զարգացող կամ անցումային փուլերում գտնվող պետությունների արդարադատության համակարգերում շատ հաճախ գործերի քննությունը ձգձգվում է տարբեր պատճառներով: Ընդ որում, նման իրավիճակը, նվազեցնելով հանրային վստահությունը դատական համակարգի նկատմամբ, առավել անցանկալի իրավիճակ կարող է ստեղծել հատկապես կոռուպցիոն գործերով: Մասնավորապես, կոռուպցիայի դեմ պայքարում պետության իրավապահ համակարգի հետևողականությունը նշանակում է, որ արդարադատության իրականացման գործընթացում անընդհատ ձգձգումները կարող են կասկածի տակ դնել կոռուպցիայի դեմ պայքարում պետության կարողություններն ու հանձնառությունները: Բացի այդ, կոռուպցիոն բնույթի գործերի դատական քննության էական ձգձգումները կարող են հանգեցնել մեղադրյալների կամ նրանց օժանդակող անձանց կողմից վկաների նկատմամբ անհրավաչափ ազդեցություն գործելու,

²³ Թաիլանդ, Կոռուպցիոն եւ չարաշահումների գործերով քրեական դատարան ստեղծելու մասին կառավարության որոշում N 2559, 2016թ. <https://www.u4.no/assets/thailand-procedures-for-corruption-and-malfeasance-cases-act-2016.pdf>

ապացույցները թաքցնելու, ինչպես նաև արդարադատության իրականացմանը այլ կերպ խոչընդոտելու վտանգի: Հետևաբար, մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարանի ստեղծումը հնարավորություն կտա կենտրոնանալ միայն կոռուպցիոն բնույթ ունեցող հանցագործությունների վրա, կբարելավվի դատավոր-գործ հարաբերակցությունը, կնպաստի արդարադատության արդյունավետության բարձրացմանը: Ընդ որում, մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ ունեցող մի շարք պետություններում սահմանված են կոռուպցիոն բնույթի գործերի դատական քննության ժամանակային սահմանափակումներ: Թեև հանուն արդարության անհրաժեշտ է նշել, որ նախատեսված ժամանակային սահմանափակումները ոչ միշտ են պահպանվում պրակտիկայում: Այսպես, Մալայզիայում նախատեսված է գործերի դատական քննության մեկամյա, Ֆիլիպիններում՝ եռամսյա, Նեպալում՝ վեցամսյա, Պակիստանում՝ մեկամսյա ժամկետ:

ամբողջականություն – մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ ստեղծելու հաջորդ փաստարկը հանգում է նման դատարաններ ստեղծելու միջոցով կոռուպցիայից և քաղաքական գործիչների ու ազդեցիկ շրջանակների անհրավաչափ ազդեցությունից զերծ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից կոռուպցիոն գործերով արդարադատություն իրականացնելու ձգտման մեջ: Ընդ որում, եթե այս փաստարկը համադրենք հայկական իրականությանը, ապա ասվածի անուղղակի օրինակ կարող է հանդիսանալ Հակակոռուպցիոն կոմիտեի ստեղծման նախաձեռնությունը, որը պայմանավորված է, ի թիվս այլնի, կոռուպցիոն հանցագործությունների բազմակողմանի, լրիվ, օբյեկտիվ և անկախ քննության ապահովման անհրաժեշտությամբ: Ուստի, կարող է առաջանալ տրամաբանական հարց, թե արդյոք նման անկախությունը երաշխավորելու գործուն մեխանիզմներ չպետք է ստեղծել պետություն – հանցանք գործած անձ հարաբերության հաջորդ փուլի, մասնավորապես արդարադատության իրականացման համար: Նման գործուն մեխանիզմը կարող է հանդիսանալ հատուկ մասնագիտացված դատարանը, որը արդարադատություն կիրականացնի կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ

գործերով: Այս առումով հետաքրքիր է Սլովակիայի փորձը: Մասնավորապես, Հատուկ քրեական դատարանի իրավագործությունն առավել վտանգավոր կոռուպցիոն հանցագործությունների վրա տարածելու փաստարկներից մեկը հանդիսանում էր այն մտահոգությանը, որ կոռումպացված իշխանությունների և քրեական շրջանակների տեղական կապերը հնարավորություն կտային միջամտել շրջանային դատարանների կողմից արդարադատության իրականացման գործընթացին, մինչդեռ մայրաքաղաքում տեղակայված հատուկ դատարանի ստեղծումը կարող է արդյունավետորեն լուծել տվյալ խնդիրը:

մասնագիտացվածություն - մասնագիտացված կոռուպցիոն դատարան ստեղծելու հաջորդ փաստարկը սերտորեն փոխկապակցված է կոռուպցիոն գործերով արդարադատության իրականացման արդյունավետության բարձրացման փաստարկների հետ և հանգում է ոլորտային մասնագիտացվածություն ունեցող դատական կազմ ունեցող դատարան ստեղծելուն: Բազմաթիվ կոռուպցիոն գործեր, մասնավորապես այնպիսիները, որոնք ներառում են բազմաթիվ ֆինանսական գործարքներ և տարաբնույթ սխեմաներ, շատ ավելի բարդ են դատավորների համար, քան սովորական քրեական գործերը: Հետևաբար, նման գործերով մասնագիտացված դատարանի ստեղծումը կոչված է ոչ միայն բարելավել արդարադատության արդյունավետությունը, այլ նաև արդարադատության որակը և հիմնավորվածությունը: Այս առումով կիրառելի է Խորվաթիայի օրինակը, որտեղ կոռուպցիոն բնույթ ունեցող և հանրային բարձր վտանգավորություն ունեցող այլ հանցագործություններով արդարադատություն իրականացնելու համար ստեղծված հատուկ դատական մարմինը կոչված էր լուծելու առավել բարդ և հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող գործերը՝ որակյալ արդարադատություն իրականացնելու, հանրային սպասելիքները արդարացնելու նպատակով՝ առավել փորձառու եւ մասնագիտացված դատավորներին ներառելով տվյալ դատական մարմնում:

1) Հատուկ հակակոռուպցիոն դատարանի տեղը պետության դատական համակարգում:

Կախված պետության դատական համակարգում մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարանի տեղից և փոխհարաբերություններից այլ դատական մարմինների հետ կարող ենք առանձնացնել երկրների հետևյալ խմբերը՝

Առաջին՝ կան որոշ պետություններ, որտեղ չկան հատուկ մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարաններ, այլ առանձին դատավորներ լիազորված են արդարադատություն իրականացնելու կոռուպցիոն գործերով (Քենիա, Բանգլադեշ): Այս երկրներում այսպես կոչված հակակոռուպցիոն դատավորների դատական ակտերի դեմ բերված բողոքները մինչև պետության բարձրագույն դատական ատյան հասնելն անցնում են նաև վերաքննիչ բողոքարկման փուլը:

Երկրորդ՝ կան պետություններ, որտեղ առկա է առանձին մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարան, որի կայացրած դատական ակտերի դեմ բողոքները ուղղակիորեն ներկայացվում են պետության բարձրագույն դատական մարմնին՝ առանց միջանկյալ բողոքարկման փուլի (Խորվաթիա, Սլովակիա, Կամերուն, Բուրունդի, Նեպալ, Պակիստան, Սենեգալ): Այս պետությունների մեծամասնությունում հատուկ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորներն իրենց կարգավիճակով հավասարեցվում են վերաքննիչ դատարանի դատավորներին:

Երրորդ՝ որոշ պետություններում գործում է հիբրիդային համակարգ, որի պայմաններում հակակոռուպցիոն դատարանը որոշ գործերի համար ծառայում է որպես առաջին ատյանի դատարան, իսկ որոշ գործերի համար էլ որպես վերաքննիչ ատյան (Ֆիլիպիններ և Ուգանդա): Ֆիլիպինյան հակակոռուպցիոն դատարանն ունի իրավազորություն կոռուպցիոն բնույթ ունեցող հանցագործությունների նկատմամբ որպես առաջին ատյանի դատարան միայն այն դեպքերում, երբ արարքը կատարվել է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից: Այն դեպքերում երբ նույն արարքը կատարվել է ավելի ցածր օղակի պաշտոնատար անձանց կողմից, ապա գործը քննվում է ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից, որի կայացրած դատական ակտի համար հակակոռուպցիոն դատարանը կհանդիսանա վերաքննիչ ատյան: Նույն

մոտեցումը դրված է նաև Ուզանդայի Բարձր դատարանի Հակակոռուպցիոն բաժանմունքի գործունեության հիմքում:

Չորրորդ՝ Բոտսուվանայի Կոռուպցիոն դատարանը (հանդիսանում է Բոտսուվանայի Բարձր դատարանի բաժանմունք) չի իրականացնում արդարադատություն որպես առաջին ատյանի դատարան, այլ քննում է ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից կայացված՝ կոռուպցիոն բնույթի գործերով կայացված դատական ակտերը:

Հինգերորդ՝ Բուլղարիայում, Աֆղանստանում, Ինդոնեզիայում և Մալայզիայում ստեղծվել են ընդհանուր իրավասության դատարանների համակարգին զուգահեռ գործող առաջին ատյանի և վերաքննիչ հակառուպցիոն դատարաններ:

2) Դատարանի դատական կազմի անդամների քանակը.

Այս առումով միջազգային պրակտիկայում ընդունելի մոտեցում է համարվում այն, որ մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարանի անդամների թավաքանակը պետք է լինի այնքան, որ գործերի արդյունավետ և ողջամիտ ժամկետում քննությունը կասկածի տակ չդրվի: Կից ներկայացվում է որոշ պետությունների հակակոռուպցիոն դատարաններում առկա դատավորների ընդհանուր թվաքանակը՝

Սլովակիա - 13

Բուլղարիա - 19

Խորվաթիա - 61

Մալայզիա - 18

3) Դատավորների նշանակման և լիազորությունների դադարեցման ընթացակարգերը.

Պետությունների մեծամասնությունում հակակոռուպցիոն դատարանների դատավորներն ունեն այն նույն կարգավիճակը, ինչ ունեն ընդհանուր իրավասության դատարանների դատավորները, հետևաբար վերջիններիս ընտրության կամ նշանակման համար առանձին պահանջներ չեն նախատեսվում: Որոշ

պետություններում միայն կարող են նախատեսվել դատավորի պաշտոնում աշխատանքի փորձառության որոշակի ժամանակահատված (սովորաբար 8 կամ 10 տարի): Հակակոռուպցիոն դատարանի դատավոր ընտրվելու համար առանձին չափորոշիչներ են նախատեսված Սլովակիայում, որտեղ դատավորների թեկնածուների համար որպես լրացուցիչ ընթացակարգ է նախատեսված այսպես կոչված անվտանգության պարզումը (security clearance), որը միտված է պարզելու դատավորների բոլոր այն կապերը և կենսագրական տվյալները, որոնք կարող են վկայել վերջիններիս կոռուպցիոն կապերի կամ նման վտանգ լինելու վերաբերյալ:

Հակակոռուպցիոն մարմինների դատավորների ընտրության առանձնահատուկ ընթացակարգ է նախատեսված Ինդոնեզիայում, որտեղ տվյալ դատարանները բաղկացած են ոչ միայն պրոֆեսիոնալ դատավորներից, այլ նաև ad hoc դատավորներից (սովորաբար այդպիսիք դառնում են իրավունքի բնագավառի գիտնականները, պաշտոնաթող դատավորները և այլ իրավաբաններ): Ad hoc դատավորների թեկնածուները պետք է բավարարեն ընտրության բավականին խիստ չափանիշների: Ընդ որում, ad hoc դատավորների ընտրության հանձնաժողովները բաղկացած են ինչպես քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներից, այնպես էլ Գերագույն դատարանի ներկայացուցիչներից: Ընդ որում, դատական կազմը բաղկացած է հինգ դատավորներից, որոնցից երեքը հանդիսանում են ad hoc դատավորներ, իսկ երկուսը՝ պրոֆեսիոնալ դատավորներ:

4) Հակակոռուպցիոն դատարանների ընդդատության շրջանակները

Հակակոռուպցիոն դատարանների ընդդատությունը պարզելու համար անհրաժեշտ է դիտարկել տարբեր պետություններում առկա համապատասխան դատական մարմինների՝

- ա) ընդդատյա գործերի/արարքների շրջանակը,
- բ) տվյալ արարքների ծանրության աստիճանը,
- գ) պատասխանատվության ենթակա սուբյեկտների շրջանակը,

ա) արարքների շրջանակը,

Տարբեր պետություններում գործող հակակոռուպցիոն դատարանները ներկայումս քննում են լայն շրջանակ ունեցող կոռուպցիոն բնույթի հանցագործություններին առնչվող գործեր: Մասնավորապես, Խորվաթիայում հակակոռուպցիոն դատարանը քննում է ոչ միայն բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կոռուպցիոն գործունեությանը առնչվող գործեր, այլ նաև կազմակերպված հանցավորությանն առնչվող գործեր, Բուլղարիայում ևս ինչպես կոռուպցիոն բնույթ ունեցող, այնպես էլ կազմակերպված հանցավորությանն առնչվող գործեր, Սլովակիայում Հատուկ քրեական դատարանը իրավագործություն ունի ինչպես կազմակերպված հանցավորության և դիտավորյալ սպանությունների, այնպես էլ կոռուպցիոն բնույթ ունեցող հանցագործությունների և փողերի լվացման նկատմամբ, ինչպես նաև պետական դավաճանության նկատմամբ.

բ) տվյալ արարքների ծանրության աստիճանը,

Այս չափանիշի առկայությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ որոշ պետություններում կոռուպցիոն բնույթ ունեցող ոչ բոլոր հանցագործություններն են ենթակա հատուկ հակակոռուպցիոն դատարանի ընդդատությանը, այլ միայն կոռուպցիոն բնույթ ունեցող այն հանցագործությունները, որոնցով պատճառված վնասը գերազանցում է որոշակի սահմանային չափը.

գ) պատասխանատվության ենթակա սուբյեկտների շրջանակը,

Որոշ պետությունների հակակոռուպցիոն դատարանների իրավագործությունը սահմանափակված է միայն այն հանցագործություններով, որոնք կատարվել են բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից:

1. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը Ֆրունին ընդդեմ Սլովակիայի գործով (Fruni v. Slovakia, գանգատ թիվ 8014/07, 21 հունիս 2011) քննության է առել դիմումատուի բարձրացված գանգատն առ այն, որ Հատուկ

քրեական դատարանի (Սլովակիայում գործող հատուկ հակակոռուպցիոն դատարանի անվանումը) կողմից իր դատապարտման հետևանքով խախտվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ իր դեմ ներկայացված մեղադրանքը *օրենքի հիման վրա ստեղծված, անկախ և անկողմնակալ* դատարանի կողմից քննության իրավունքը: ՄԻԵԴ-ն այս գործով վճռի մեջ անդրադառնալով դիմումատուի բարձրացրած փաստարկներին, նշել է.

«...[Ն]ախադեպային իրավունքի համաձայն «օրենքի հիման վրա ստեղծված» եզրույթը նշանակում է, որ ժողովրդավարական հասարակությունում դատական իշխանությունը չպետք է կախված լինի գործադրի հայեցողությունից, այլ կարգավորվի օրենսդիր մարմնի կողմից ընդունված օրենքների միջոցով...

...Սույն գործով դիմումատուն դատապարտվել է հատուկ դատարանի կողմից, իսկ նրա գանգաղը քննության է առնվել Գերագույն դատարանի հատուկ բաժանմունքի կողմից: Այս մարմինների կարգավիճակը հստակորեն որոշված է Հատուկ դատարանի մասին ակտով, որը հանդիսանում է Պառլամենտի կողմից ընդունված օրենք: Այս մարմինների իրավազորությունն ու իրավասությունները հստակ սահմանված են Հատուկ դատարանի մասին ակտով, իսկ այդ մարմիններում գործող ընթացակարգերը կարգավորվում են քրեական դատավարության օրենսգրքով...

... Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը չի կարող դիտարկվել իբրև հատուկ քրեական դատարանների ստեղծումը արգելող նորմ, եթե վերջիններիս հիմնադրումն ունի օրենսդրական հիմք: Դատարանն ընդունում է, որ կոռուպցիայի և կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարը կարող են պահանջել հատուկ բնույթ ունեցող մեթոդներ, ընթացակարգեր և ինստիտուտներ...»:

Այսպիսով, սույն գործով ՄԻԵԴ-ի իրավական դիրքորոշումներից բխում է, որ հակառուպցիոն դատարան ստեղծելու գործընթացում անհրաժեշտ է պարտադիր կերպով հաշվի առնել հետևյալը՝

- նման դատարանը պետք է ստեղծվի ՀՀ ԱԺ կողմից ընդունված օրենքի միջոցով,

- դատավորները պետք է նշանակվեն և պաշտոնից ազատվեն հստակ և որոշակի ընթացակարգերի միջոցով՝ բացառելով գործադիրի հայեցողական ազատությունը:

2. **27.05.2019թ.** դրությամբ դատաքննության փուլում առկա է կոռուպցիոն բնույթի հանցագործություններով թվով **110 քրեական գործ՝ 237 անձի վերաբերյալ:**

Կոռուպցիոն բնույթի քրեական գործեր քննելու համար մասնագիտացված առանձին դատարան ստեղծելու և դատավորների թվակազմը սահմանելու համար կատարվել է հետևյալ ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը.

Քրեական մասնագիտացման մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը.

- 2016 թվականին կազմել է 79 քրեական գործ,
- 2017 թվականին՝ 85 քրեական գործ,
- 2018 թվականին՝ 82 քրեական գործ:

Այսինքն, վերջին երեք տարիների կտրվածքով քրեական մասնագիտացման մեկ դատավորի տարեկան միջին ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 82 քրեական գործ:

Դրանից բացի, հարկ է նշել, որ 11 քրեական գործով անձինք մեղադրվում են միաժամանակ ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործություններ կատարելու մեղադրանքով:

Արդարադատության նախարարությունը վիճակագրական տվյալների լրացուցիչ հստակեցման նպատակով հարցում է կատարել իրավասու մարմիններին: Մասնավորապես, Դատական դեպարտամենտի ներկայացրած տվյալների համաձայն՝ 2019 թվականի հուլիսի մեկից մինչև 2020 թվականի հուլիսի մեկն ընկած ժամանակահատվածում քրեական օրենսգրքի 6-րդ հավելվածով նախատեսված հանցագործությունների վերաբերյալ քննվել է 275 քրեական գործ: Ընդ որում, Դատական դեպարտամենտի կողմից հրապարակված և տրամադրած տվյալների

համադրությունից բխում է, որ դատարաններում քննվող քրեական օրենսգրքի 6-րդ հավելվածով նախատեսված կոռուպցիոն գործերի հարաբերակցությունը այլ քրեական գործերի հետ կազմում է մոտավորապես 14%: Այդուհանդերձ, Գլխավոր դատախազությունից ստացված տվյալների համաձայն՝ 2019 թվականի հուլիսի մեկից մինչև 2020 թվականի հուլիսի մեկն ընկած ժամանակահատվածում հսկողություն է իրականացվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 6-րդ հավելվածով նախատեսված հանցագործությունների վերաբերյալ 2228 քրեական գործի մինչդատական վարույթի օրինականության նկատմամբ: Վերոնշյալն օբյեկտիվ հիմք է տալիս, ենթադրելու, որ առաջիկայում դատարաններում քննվող կոռուպցիոն հանցագործությունների գործերի թիվը զգալիորեն աճելու է:

Վերոգրյալով պայմանավորված հարկ է նշել նաև, որ ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործություններով քրեական գործերի քննությունն իրենից զգալի բարդություն է ներկայացնում՝ պայմանավորված հիշյալ հանցագործությունների կատարման բնույթով: Ավելին, առանձնապես ծանր հանցագործություններով դատարանը սահմանափակված է գործն արագացված կարգով քննելու հնարավորությունից և դրանք ըստ էության քննության է առնում ընդհանուր կարգով, ինչն իրենից արդեն իսկ ներկայացնում է գործի երկարատև քննություն:

Մասնագիտացված դատարանի դատավորների թվակազմը սահմանելիս հարկ է նկատի ունենալ, որ դատական վիճակագրությունը կարևոր, բայց ոչ բավարար տեղեկատվություն է այդ հարցի հստակ որոշման համար: Հետևաբար, առաջարկվում է դատավորների թվակազմը սահմանել ամբողջ վերոգրյալի հաշվառմամբ:

II. Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարում ավելի ու ավելի է տարածում գտնում կոռուպցիոն գործերով մասնագիտացված դատարանների ստեղծումը:

Անհրաժեշտ նախապայման է, որ հակակոռուպցիոն դատարաններում ընդգրկվելիք դատավորների ընտրության հարցը ևս կարգավորվի օրենքով և

սահմանվեն հստակ չափանիշներ: Հակառակ պարագայում, որքան էլ որ մասնագիտորեն պատրաստված գործը քննվի դատարանում, եթե դատավորը չլինի մասնագիտացված հակակոռուպցիոն գործերում, որտեղ առկա են մի շարք առանձնահատկություններ, օրինակ՝ ապօրինի հարստացման կամ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վերաբերյալ գործերում ապացուցման բեռի հետ կապված, ապա չի կարող օբյեկտիվ եւ բազմակողմանի քննության արդյունքում վճիռ կայացնել: Արդյունքում, պետության կողմից իրականացված ամբողջ հակակոռուպցիոն ջանքերը զուր կանցնեն:

Հակակոռուպցիոն դատարանի ստեղծումը նպատակ է հետապնդում նաև բարձրացնել դատական համակարգի արդյունավետությունը: Մասնագիտացված դատարանը, որը զբաղվում է միայն կոռուպցիոն և համանման իրավախախտումների քննմամբ, կունենա առավել արդյունավետ դատավոր-դատական գործ հարաբերակցություն, հնարավորություն կստեղծվի դատական գործերը քննել առավել արագ՝ հակակոռուպցիոն դատարանների կողմից գործի քննության առավելագույն ժամկետի սահմանմամբ: Կարևոր է, որ դրանք լինեն իրատեսական: Օրինակ՝ Պաղեստինում նախատեսված է գործերի քննության տասնօրյա ժամկետ՝ յոթ օր երկարացնելու հնարավորությամբ, սակայն գործնականում չի պահպանվում: Ֆիլիպիններում և Պակիստանում սահմանված է երեք ամիս, սակայն պրակտիկայում ևս չի պահպանվում: Նեպալում սահմանված է կես տարի ժամկետ: Մալայզիայում սահմանված ժամկետն առավել իրատեսական է՝ մեկ տարի:

Ստորև ներկայացված է տարբեր պետություններում հակակոռուպցիոն դատարանների վերաբերյալ փորձը:

Սլովակիա

Սլովակիայի հակակոռուպցիոն դատարանը կազմավորվել է Մասնագիտացված քրեական դատարանի մասին 291/2009 օրենքով:

Սլովակիայի հակակոռուպցիոն դատարանը բացի կոռուպցիոն գործերով դատական քննությունից իրականացնում է նաև սպանության և փողերի լվացման գործերով քննություն: Սլովակիան միջին կոռումպացված երկիր է: Այստեղ հակակոռուպցիոն մասնագիտացված դատարանը բաղկացած է 13 դատավորից, որոնք նշանակվում են 5 տարի ժամկետով: Ոչ մեծ ծանրության գործերի քննությունը իրականացվում է միանձնյա, իսկ առավել ծանր հանցագործությունների պարագայում իրականացվում է գործերի կոլեգիալ քննություն՝ 3 հոգուց բաղկացած: Գործերի քննության միջին տևողությունը 4 ամիս է: Մասնագիտացված դատարանում դատավորի միջին ամսական աշխատավարձը 150 հազար սլովակյան կրոն է, ի տարբերություն այլ ատյանների դատավորների, որոնց ամսական միջին աշխատավարձը կազմում է 40 հազար կրոն: Համեմատության համար մասնագիտացված դատարանների դատավորների հիմնական ամսական աշխատավարձը կազմում է Սլովակիայի ազգային ժողովի անդամի (պատգամավորի) աշխատավարձի 130%-ի չափ: Դատավորները նաեւ ստանում են երկու լրացուցիչ աշխատավարձ (մայիսին և նոյեմբերին), բացի այն դեպքերից, երբ չեն համապատասխանում օրենքով սահմանված պայմաններին:

Մասնագիտական քննություն և հոգեբանական թեստ հանձնած դատավորների թեկնածուների ցուցակը փոխանցվում է դատական խորհրդի՝ բաղկացած 9 դատավոր անդամներից և նույնքան էլ ընտրված իշխանության մյուս թևերի կողմից: Սլովակիայում այս ինստիտուտի ներդրման անհրաժեշտությունը առաջին հերթին պայմանավորված էր դատական և իրավապահպան մարմինների կոռումպացված լինելու հանգամանքով:

Բոտսուվանա

Բոտսուվանայում կոռուպցիայի դեմ պայքարում իր դերն է խաղացել հակակոռուպցիոն դատարանը, որը ստեղծվել է 2013 թվականին: Յուրաքանչյուր դատավորի վարույթում տարեկան 300-400 դատական գործ է լինում: Մասնագիտացված դատարանի դատավորկարող է դառնալ միայնայն դատավորը, ով ունի 7 տարվա իրավաբանական ստաժ:

Ինդոնեզիա

Ինդոնեզիայի կոռուպցիոն հանցագործությունների հատուկ դատարանը առաջին անգամ ստեղծվեց 2002 թվականին: Ներկայիս դատարանը ստեղծվել է 2009 թվականին:

Մասնագիտացված դատավորները նշանակվում են Գերագույն դատարանի նախագահի կողմից եւ նշանակման պահից ազատվում են այլ գործեր լսելու լիազորությունից: Որպեսզի դատավորը նշանակվի որպես մասնագիտացված դատավոր և լսի կոռուպցիոն գործեր՝ պետք է՝

1. ունենա 10 տարվա դատավորի մասնագիտական ստաժ.
 2. ունենա քրեական գործերի քննության ստաժ.
 3. լինի արդար եւ ունենա բարձր բարոյական հատկանիշներ, բարի համբավ.
 4. երբևէ տույժի ենթարկված չլինի եւ ներգրավված չլինի քրեական գործերում
 5. ունենա գերագույն դատարանի կողմից տրված կոռուպցիոն գործեր քննելու համապատասխան վկայական.
 6. ունենա ակտիվների վերաբերյալ ներկայացված հաշվետվություն:
- Որպես դատական համակարգի ընդհանուր մաս՝ մասնագիտացված դատավորները քննում են կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ գործեր և վճարվում են նույն չափով և օգտվում են նույն երաշխիքներից, ինչ մնացած բոլոր ատյանների դատավորները:

Խորվաթիա

Խորվաթիայի քրեական գործերով հակակոռուպցիոն դատարանները ձևավորվել են 2008 թվականին, սակայն օրենսդրությունը՝ «Դատարանների ակտը», չի ընդունվել մինչև 2010 թվականը:

Հակակոռուպցիոն դատարանները Խորվաթիայի առաջին ատյանի մասնագիտացված դատարաններն են: Խորվաթիայի հակակոռուպցիոն դատարաններն ունեն

իրավասություն քննելու ոչ միայն բարձր մակարդակի կոռուպցիոն հանցագործությունների, այլ նաև կազմակերպված հանցավորության դեպքում:

Մասնագիտացված քրեական դատավորները տեղակայված են 4 մեծագույն քաղաքներում՝ Ջագրեբում, Ռիջեկայում, Սփլիթում և Օսիջեկում: Այս քաղաքների դատարանները պատասխանատու են քննելու քրեական և կոռուպցիոն գործեր:²⁴

Միայն այն դատավորը, ով ունի փորձառություն լսելու ամբողջական քրեական գործեր, կարող է նշանակվել այդ դատարանում դատավոր: ²⁵Դատավորները նշանակվում են 4 տարի ժամկետով:²⁶ Դատավորների վարձատրությունը բաղկացած է նրանց հիմնական աշխատավարձից և այլ ծախսերի համար նախատեսված վճարներից:²⁷

Բուլղարիա

Հակակոռուպցիոն դատարանների ձևավորման հիմքում ընկած է Քրեական դատավարության օրենսգիրքը²⁸, որն ընդունվել է 2012 թվականին: Այնուհետև, 2017 թվականին Բուլղարիայի խորհրդարանը փոփոխություններ է կատարել Քրեական դատավարության օրենսգրքում, որով և ստեղծվել են կոռուպցիոն գործերով մասնագիտացված դատարանները:

Հակակոռուպցիոն դատական համակարգը Բուլղարիայում ներառում է ինչպես առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ ատյանի դատարանը:²⁹ Մասնագիտացված քրեական վերաքննիչ դատարանը գտնվում է Բուլղարիայում՝ Սոֆիա քաղաքում: Այդ դատարանը ուսումնասիրում է առաջին ատյանից եկած բողոքները և առարկությունները: ³⁰Գործերը քննվում են 3 դատավորի կազմով:³¹

²⁴ Id. art. 32.1.

²⁵ Id. art. 32.1.

²⁶ Id. arts. 3, 4.

²⁷ Id. art. 3.

²⁸ <https://www.u4.no/assets/bulgaria-penal-procedure-code-2012-english-translation.pdf>

²⁹ Id. arts. 100a-100f, 107a-107c.

³⁰ Law N 64, supra note 2, art. 107a.

Մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարանի դատավոր կարող է նշանակվել այն դատավորը կամ դատախազը, որն ունի առնվազն 10 տարի մասնագիտական փորձ:³² Մասնագիտացված հակակոռուպցիոն վերաքննիչ դատարանի դատավոր կարող է նշանակվել այն դատավորը, որն ունի առնվազն 12 տարվա մասնագիտական ստաժ, որից առնվազն 8 տարին հանդես է եկել որպես դատավոր, դատախազ կամ քրեական գործեր քննող մագիստր:³³

Ուկրաինա

Ուկրաինայի խորհրդարանի կողմից 2018 թվականին ընդունվել է 7441 օրենքը³⁴, որով սահմանվում է Ուկրաինայի Բարձր հակակոռուպցիոն դատարանի ստեղծման իրավական հիմքը: Բարձր հակակոռուպցիոն դատարանը մասնագիտացված դատարան է Ուկրաինական դատական համակարգում, որը գործում է 2019 թվականի ապրիլի 11-ից: Ներկայումս առաջին ատյանի և վերաքննիչ ատյանի դատարաններում գործունեություն է ծավալում 38 դատավոր: Այս դատավորները ընտրվում են բացառապես բաց մրցույթի արդյունքում: Այս գործընթացի տարբերությունն այն է, որ փորձագետներ էլ են ներգրավված դատավորների ընտրության մեջ: Ի թիվս այլ գործառույթների հակակոռուպցիոն դատարաններն իրականացնում է նաև ապօրինի ծագում ունեցող գույքի վերականգնման գործառույթ:

Ուկրաինայում դատավորների բարեվարքության ստուգման մեխանիզմները տարբեր են՝ պայմանավորված, թե որ դատարանի դատավոր են հանդիսանում նրանք: Այսպես, բացի հակակոռուպցիոն դատարանից, մյուս դատարանի դատավորների և դատավորի թեկնածուների բարեվարքությունը ստուգվում է Բարեվարքության

³¹ Id. art. 105.

³² Id. art. 164.3.

³³ Id. art. 164.6.

³⁴ Բարձր հակակոռուպցիոն դատարանի մասին օրենք, 2018թ., <https://www.u4.no/assets/ukraine-anti-corruption-court-law>

հասարական խորհրդի կողմից, որը տալիս է համապատասխան եզրակացություն: Գրավոր եզրակացությունը հրապարակվում է խորհրդի կայքում: Եզրակացությունը տրամադրվում է Դատավորների որակավորման բարձրագույն խորհրդին, որը կարող է բացասական եզրակացության դեպքում որոշել դատավորի կամ թեկնածուի ընտրության մասին, եթե դրան կողմ է ընտրում Դատավորների որակավորման բարձրագույն խորհրդի 11 անդամ: Դրանից հետո դատավորի թեկնածուները ներկայացվում են Բարձրագույն դատական խորհրդին՝ նշանակման համար: Բարեվարքության հասարակական խորհուրդը գործում է կամավոր հիմունքներով, այն կազմված է քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներից: Բարեվարքությունը ստուգվում է հետևյալ կերպ, խորհուրդը ստուգում է դատավորի կամ թեկնածուի և նրա ընտանիքի անդամների գույքի, եկամուտների հայտարարագրերը, ծախսերը, հարկային պարտավորությունները և սահմանային հատումները: Ստուգումը կատարվում է հայտարարագրի տվյալներն Ուկրաինայի ազգային հակակոռուպցիոն բյուրոյի միջոցով ճշտելով, քանի որ Բյուրոն ունի ուղղակի հասանելիություն Ուկրաինայում գործող բոլոր տեղեկատվական բազաներ: Վերլուծում են նաև վերոնշյալ անձանց վերաբերյալ ԶԼՄ-ների հրապարակումները, սկանդալները, փաստեր են հավաքում անձի կենսակերպի մասին: Բացի դա հարցազրույցի փուլին ևս խորհրդի անդամներից որևէ մեկը կամ մի քանիսը մասնակցում են:

Հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների թեկնածուներին բարեվարքությունը ստուգվում է միջազգային փորձագետների խորհրդի կողմից: Վերջիններս հավաքում են նույն տեղեկություններն իրենց աշխատակազմի և Բյուրոյի միջոցով: Միջազգային փորձագետների բացասական եզրակացության դեպքում դատավորին հնարավոր չէ նշանակել անգամ Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամների ձայների մեծամասնության դեպքում:

Հակակոռուպցիոն ինստիտուցիոնալ համակարգում ընդգրկված մարմինների բարեվարքությանն անդրադառնալիս՝ հարկ է նշել, որ ներկայումս արդեն ներդրված են կառուցակարգեր դատավորների թեկնածուների հավակնորդների, Սահմանադրական

դատարանի դատավորների, Բարձրագույն դատական խորհրդի դատավորների թեկնածուների բարեվարքության ուսումնասիրության համար, իսկ նախագծով առաջարկվող կարգավորումների ընդունման և կիրարկման պայմաններում առհասարակ տվյալ պահանջը կկիրառվի բոլոր ատյանների դատավորների թեկնածուների համար:

Զուգահեռաբար շրջանառվել և լրամշակման փուլում է գտնվում «Հակակոռուպցիոն կոմիտեի մասին» օրենքը, որով ևս նախատեսվում է, որ հակակոռուպցիոն կոմիտեի բոլոր ծառայողների բարեվարքությունը, նախքան նրանց պաշտոնի անցնելը, ենթակա է ստուգման Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի կողմից:

Միաժամանակ, «Դատախազության մասին» օրենքում ներդրված է պահանջ առ այն, որ Գլխավոր դատախազի՝ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձմանն ուղղված գործառույթների իրականացումը համակարգող տեղակալի թեկնածուների և ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձմանն ուղղված գործառույթներ իրականացնող դատախազների թեկնածուների բարեվարքությունը ևս ուսումնասիրվում է Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի կողմից: Այս պայմաններում շղթայից դուրս են մնում մյուս դատախազները և Գլխավորի դատախազի այլ տեղակալները:

Այս առումով, հարկ է նշել, որ դատախազների թեկնածուների բարեվարքության ստուգման մեխանիզմներ առկա են բազմաթիվ երկրների օրենսդրություններում: Այսպես, **Ալբանիայում** 2016 թվականին ընդունվել է «Կոռուպցիայի և կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքար մղող ինստիտուտների կազմակերպման և գործունեության մասին»³⁵ օրենքը: Օրենքով սահմանվում է կոռուպցիայի դեմ պայքար մղող ինստիտուցիոնալ մարմինների համակարգը և դրանց գործունեության կարգը: Սույն օրենքի հիման վրա ստեղծվում է Հատուկ դատախազություն, որը իրականացնում է քրեական հետապնդում և պետության անունից պաշտպանում է մեղադրանք

³⁵ <https://euralius.eu/index.php/en/library/albanian-legislation/send/90-institutions-combating-corruption-and-organized-crime/239-law-on-the-organization-and-functioning-of-institutions-for-combating-corruption-and-organized-crime-en>

Հակակոռուպցիոն և կազմակերպված հանցավորության առաջին և վերաքննիչ ատյանի դատարաններում, Բարձրագույն դատարանում և իրականացնում է այլ գործառույթներ: Մյուս մարմինը Հետաքննության ազգային բյուրոն է: Սույն մարմինը իրականացնում Հատուկ դատախազության ոլորտում առկա հանցագործությունների քննությունը: Սույն մարմինների՝ ներառյալ մասանգիտացված դատարանների աշխատակիցների ընտրությունը իրականացվում է բարեվարքության և մասնագիտական գիտելիքների պատշաճ ստուգումից հետո: Բարեվարքության ստուգումը իրականացվում է նույն օրենքի շրջանակներում: Պաշտոնի նշանակվելիս իրականացվում է

- Բարեվարքության և ակտիվների ստուգում
- Թեկնածուի տրված համաձայնության հիման վրա որոշակի ժամանակահատվածով իրականացվում է բանկային հաշիվների և կապի միջոցների հսկողություն: Համաձայնությունը տրվում է գրավոր եղանակով:

- Մերձավոր ազգականների գրավոր համաձայնության հիման վրա որոշակի ժամանակահատվածով իրականացվում է վերջինների բանկային հաշիվների և կապի միջոցների հսկողություն:

Թեկնածուները ներկայացնում են ակտիվների և բարեվարքության հայտարարագիր: Սույն պահանջը համարվում է կատարված եթե թեկնածուն նախորդ 180 օրերի ընթացքում ենթարկվել է Ակտիվների և շահերի բախման աուդիտի և հայտարարագրերի բարձրագույն տեսչության կողմից աուդիտի և որի ընթացքում չի բացահայտվել որևէ հակահարավական երևույթ:

Սույն տեղեկատվությունը ստուգելու համար ձևավորվում է ad hoc կոմիտե, որում ընդգրկվում են Հատուկ Դատախազության, Հակակոռուպցիոն և կազմակերպված հանցավորության դատարաններից, Հետաքննության ազգային բյուրոի ներկայացուցիչներ: Սույն մարմինների ներկայացուցիչները ընտրվում են հատուկ կարգով: Օրինակ՝ կոմիտեի անդամ դատավորը ընտրվում է վիճակահանությամբ, որի ընթացքը գտնվում է Մարդու իրավունքների պաշտպանի հսկողության ներքո: Կոմիտեն 120 օրվա ընթացքում կատարում է ուսումնասիրություն, ստուգելով ակտիվների և բարեվարքության վերաբերյալ

ներկայացված տեղեկատվությունը: Պետական տարբեր մարմիններից ստացված փաստաթղթերը կցվում են թեկնածուի գործին և պահվում են կոմիտեի եզրակացության հետ մեկտեղ: Կոմիտեն կարող է բոլոր պետական մարմիններից պահանջել տեղեկատվություն իրականացնելու համար ակտիվների և բարեվարքության գնահատում: Թեկնածուն կարող է ներկայացնել դիմում՝ ծանոթանալու իր վերաբերյալ հավաքված տեղեկատվությանը: Թեկնածուի վերաբերյալ գաղտի տեղեկատվություն պարունակող փաստաթղթերը չեն կցվում նրա անձնական գործին և կոմիտեն պարտավոր է պահել դրա կոնֆիդենցիալությունը:

Հարկ է նշել նաև, որ բացի Հատուկ դատախազության աշխատակիցներից, բարեվարքության ստուգման համակարգ ներդրված է նաև դատախազների թեկնածուների նշանակման ժամանակ՝ «Ալբանիայի Հանրապետության Դատավորների և դատախազների կարգավիճակի մասին»³⁶ օրենքով: Օրենքի 32-րդ հոդվածը կարգավորում է թեկնածուների բարեվարքության ստուգման հետ կապված հարաբերությունները: Խորհուրդը յուրաքանչյուր դիմորդի ակտիվների և բարեվարքության ստուգման նպատակով հայցում է տեղեկատվություն Ակտիվների և շահերի բախման աուդիտի և դեկլարացիայի բարձրագույն տեսչությունից, Գլխավոր դատախազությունից, Ֆինանսական, հարկային գործառույթներ իրականացնող մարմիններից, Հետաքննության ազգային բյուրոյից, Օպերատիվ-հետախուզական գործառույթներ իրականացնող պետական մարմիններից:

Խորհրդի պահանջով պետական և ոչ պետական մարմինները պարտավոր են սահմանված ժամկետում ներկայացնել տեղեկատվություն, փաստաթղթեր և այլ անհրաժեշտ նյութեր, որոնք անհրաժեշտ են թեկնածուի բարեվարքության ստուգման համար:

Թեկնածուի հետագա ուսումնառությունը մերժվում է, եթե նրա ակտիվները չեն հիմնավորվում օրինական ճանապարհով ստացվող եկամուտներով, կամ Օպերատիվ

³⁶ http://rai-see.org/wp-content/uploads/2019/04/Albania_law_status_judges_prosecutors_2017_en.pdf

հետախուզական մարմիններից և Հետաքննության ազգային բյուրոյից ստացվել է տեղեկատվություն, համաձայն որի թեկնածուն ունի կապվածություն կազմակերպված հանցավորության հետ կամ առկա է օրենքով սահմանված մերժման այլ հիմքեր:

Խորհրդի որոշումը թեկնածուն կարող է բողոքարկել իրավասու դատարան հինգ օրվա ընթացքում: Թեկնածուն իրավունք ունի ծանոթանալ իր վերաբերյալ հավաքված նյութերին: Դատարանը բողոքը քննում է երկշաբաթյա ժամկետում:

Հետագայում ակտիվների և բարեվարքության ստուգում անցնում են նաև պաշտոնի առաջխաղացման ցուցակում ընդգրկված անձինք: Պաշտոնի բարձրացման համար պարտադիր պայման է անցնել բարեվարքության ստուգում և չունենալ կարգապահական գործող տույժ:

Ուկրաինայում դատախազների թեկնածուների բարեվարքության ստուգումը իրականացվում է ինչպես «Կոռուպցիայի կանխարգելման մասին» օրենքով, այնպես էլ «Դատախազության մասին»³⁷ և այլ օրենքներով:

«Դատախազության մասին» օրենքի 32-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատախազների այն թեկնածուները, որոնք հաջողությամբ անցել են որակավորման քննությունները «Կոռուպցիայի կանխարգելման մասին» օրենքով սահմանված կարգով անցնում են հատուկ ստուգում: Սույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն, եթե թեկնածուի վարքագծի և բարեվարքության վերաբերյալ ստացվում է բացասական տեղեկատվություն, կարգապահական վարույթ իրականացնող մարմինը դատախազի թեկնածուի մասնակցությամբ քննարկում է ստացված տեղեկատվությունը: Թեկնածուն ունի իրավունք ծանոթանալու այդ տեղեկատվության հետ և ներկայացնելու բացատրություններ: Թեկնածուն կարող է ընդունել կամ ժխտել ներկայացված տեղեկատվությունը: Հարուցված վարույթի ընթացքում կարգապահական վարույթ իրականացնող մարմինը կարող է ընդունել որոշում՝ արգելելով թեկնածուին մասնակցել նշանակման համար անցկացվող հետագա փուլերին:

³⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

Հատկանշական է, որ Դատավորների և դատախազների թեկնածուների բարեվարքության վերաբերյալ ստացված տեղեկատվության հիման վրա կայացվող որոշումները տարբերվում են միմյանցից: Եթե դատախազի թեկնածուները օրենքով ունեն իրավունք ծանոթանալու իրենց վերաբերյալ ստացված տեղեկատվությանը և ներկայացնելու բացատրություններ, ապա «Դատական համակարգի և դատավորների կարգավիճակի մասին» օրենքը դատավորների թեկնածուներին նման հնարավորություն չի տրամադրում:

Շվեդարիայում³⁸ դատախազների թեկնածուների նկատմամբ ևս իրականացվում է բարեվարքության ստուգում: Դատախազների թեկնածուների բարեվարքությունը ստուգելիս հիմք են ընդունվում հետևյալ աղբյուրները՝ Կոնֆեդերացիայի և տեղական մարմինների՝ կանտոնների անվտանգության և քրեական հետապնդման մարմինների գրանցամատյանները ինչպես նաև քրեական գործերով գրառումները, կանտոնական դատախազության և սնանկության գրասենյակների գրանցամատյանները, հարցազրույց տվյալ անձի հետ և վերջինիս համաձայնությամբ երրորդ անձանց հետ և այլն: Բարեվարքության ստուգման նման համակարգը ուղղված է թեկնածուի և նրա ապրելակերպի վերաբերյալ ամբողջական տեղեկատվություն հավաքելուն, որը ներառում է իր մեջ նաև վերջինիս մտերիմ կապերի, ընտանիքի, ֆինանսական դրության, այլ երկրներում առկա կապերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը: Ուշադրություն է դարձվում անձի այնպիսի կապերին կամ գործունեությանը, որը ունի որոշակի ռիսկայնություն և ապագայում կարող է հանգեցնել կոռուպցիոն դրսևորումների: Բարեվարքության ստուգման ենթարկվում են հինգ տարին մեկ անգամ, բացառությամբ գլխավոր դատախազի և նրա տեղակալների:

Առաջարկվող կարգավորման բնույթը

³⁸<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806fceda> էջ

Ակնհայտ է, որ կոռուպցիոն բնույթի գործերով մասնագիտացված քննությունը նոր հարթակի վրա է դնելու կոռուպցիայի դեմ իրականացվող պայքարի արդյունավետության աստիճանը: Միաժամանակ, ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման գործընթացում ևս մասնագիտացվածությունն ապահովելու նպատակով՝ Նախագծով առաջարկվում է ստեղծել մասնագիտացված հակակոռուպցիոն դատարան՝ առնվազն 25 դատավորի թվակազմով, որոնցից 20-ը կքննեն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 6-րդ հավելվածով նախատեսված կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը, իսկ 5-ը՝ նաև քաղաքացիական դատավարության կարգով պետության գույքային և ոչ գույքային շահերի պաշտպանության հայցերով և «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի հիման վրա գույքի բռնագանձման հայցերով հարուցված քաղաքացիական գործերը (այսուհետ՝ նաև պետական շահերի պաշտպանության հայցերով հարուցված քաղաքացիական գործեր):

Նախագծով առաջարկվում է նաև ստեղծել մասնագիտացված վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարան՝ առնվազն 10 դատավորի թվակազմով:

Ըստ նախագծով առաջարկվող փոփոխությունների՝ Վճռաբեկ դատարանում քրեական պալատը գործելու է 8 դատավորի թվակազմով, իսկ քաղաքացիական և վարչական պալատը՝ 13 դատավորի թվակազմով:

Նախագծով սահմանվել են հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների թեկնածուների ցուցակի հակակոռուպցիոն մասնագիտացման բաժնի և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի առաջխաղացման ենթակա դատավորների թեկնածուների ցուցակի հակակոռուպցիոն մասնագիտացման բաժնի համալրման կարգը, առաջին կազմերի դատավորներին ներկայացվող պահանջները: Հատկանշական է, որ, նախագծով առաջարկվում է հակակոռուպցիոն դատարանի և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների առաջին կազմը համալրել նույն ընթացակարգով, այն տարբերությամբ, որ վերաքննիչ դատարանի առաջխաղացման ենթակա դատավորների թեկնածուների համար պահանջվում է առավել խիստ մասնագիտական փորձառության պահանջ:

Նախագծով սահմանվել են նաև հակակոռուպցիոն դատարանի և Վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավոր նշանակվելու ավելի խիստ սահմանափակումներ: Մասնավորապես՝ սահմանափակումներ են նախատեսվել դատավորի, նախկին դատավորի, դատախազի, նախկին դատախազի, քննիչի, նախկին քննիչի, հետաքննիչի, նախկին հետաքննիչի, օպերլիազորի, նախկին օպերլիազորի, փաստաբանի և նախկին փաստաբանի համար, եթե վերջիններս վերջին հինգ տարվա ընթացքում ստացել են նախագծով նշված կարգապահական տույժերից մեկը՝ անկախ օրենքով սահմանված կարգով դրա հանված կամ մարված լինելու հանգամանքից:

Հաշվի առնելով հակակոռուպցիոն դատարանների դերը և ստեղծման գործընթացում առավելագույն թափանցիկություն ապահովելու անհրաժեշտությունը՝ նախագծով սահմանվել է, որ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների թեկնածուների ցուցակի հակակոռուպցիոն մասնագիտացման բաժնի և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների թեկնածուների ցուցակի հակակոռուպցիոն մասնագիտացման բաժնի համալրման գործընթացին ներգրավվում է 3 տարվա մասնագիտական աշխատանքային փորձառություն ունեցող երեք անձ: Նախագծով սահմանվել են փորձագետների իրավունքները և պարտականությունները՝ նախատեսելով նաև դրույթ առ այն, որ դատավորների թեկնածուների հավակնորդների ցուցակը կազմելու համար քվեարկությունն իրականացնելիս Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամները հաշվի են առնում փորձագետների կարծիքները:

Միտում ունենալով հակակոռուպցիոն դատարանների կազմում ներգրավվելու նաև փորձառու մասնագետների, այն է՝ գործող դատավորների, նախկին դատավորների, իրավաբան գիտնականների, վերջիններիս համար սահմանվել է հավակնորդների ցուցակում ընդգրկվելու պարզեցված կարգ՝ բացառելով գրավոր քննության փուլը: Հավակնորդների ցուցակում ընդգրկված անձինք ուսումնառություն են անցնելու ՀՀ արդարադատության ակադեմիայում:

Նախագծով սահմանվել է նաև դրույթ, առ այն, որ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների թեկնածուների ցուցակի հակակոռուպցիոն մասնագիտացման բաժնի և

վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի առաջխաղացման ենթակա դատավորների թեկնածուների ցուցակի հակակոռուպցիոն մասնագիտացման բաժնի համալրման անցկացման կարգի առանձնահատկությունները, այդ թվում՝ փորձագետներ պարտադիր ներգրավելու կարգավորումները գործելու են օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երեք տարվա ընթացքում:

Մինևույն ժամանակ, որպես գործունեության լրացուցիչ երաշխիք, հակակոռուպցիոն դատարանի և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավորների համար նախագծերի փաթեթով առաջարկվում է նախատեսել այլ դատավորների համեմատությամբ ավելի բարձր աշխատավարձ:

Դատական համակարգում բարեվարքության ամրապնդման առումով նախագծով առաջարկվում է բարեվարքության ուսումնասիրություն անցնելու պահանջ սահմանել ոչ միայն դատավորների թեկնածուների հավակնորդների, այլև վերաքննիչ դատարանի կամ վճռաբեկ դատարանի դատավոր դառնալու նպատակով առաջխաղացման ցուցակում ընդգրկվող անձանց նկատմամբ:

Նախագծերի փաթեթով առաջարկվում է բարեվարքության ուսումնասիրություն անցնելու պահանջ սահմանել նաև դատախազների թեկնածուների համար, ինչը կնպաստի դատախազության համակարգում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազմանը և բարեվարքության ամրապնդմանը:

Նախագծի մշակման գործընթացում ներգրավված ինստիտուտները

Նախագծերի փաթեթը մշակվել է Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության կողմից:

Ակնկալվող արդյունքը

Նախագծերի փաթեթի ընդունման արդյունքում ակնկալվում է ստեղծել հակակոռուպցիոն և վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարաններ, որով կապահովվի կոռուպցիոն գործերի մասնագիտացված քննությունը՝ ըստ այդմ բարձրացնելով

կոռուպցիոն գործերի դատաքննության արդյունավետությունը: Միաժամանակ ակնկալվում է դատախազների բարելավքության ուսումնասիրության համար ներդնել արդյունավետ մեխանիզմներ: